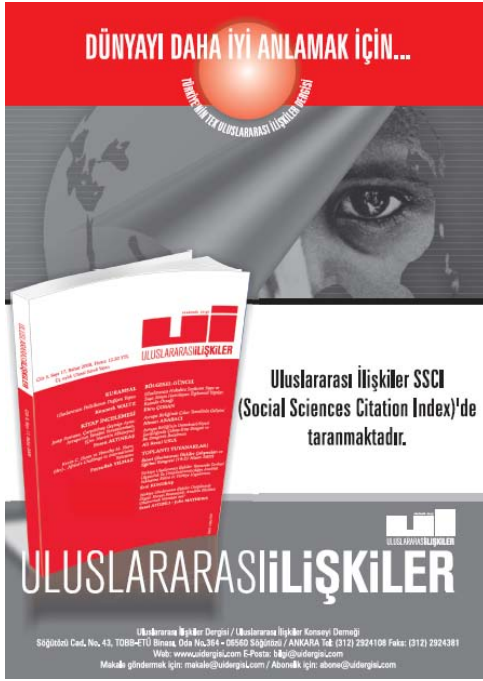

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Dünya Ekonomisi Küreselleşmenin Neresinde?

Aydın Fındıkçı

Dr., Münih Ludwig Maximilians Üniversitesi

Bu makaleye atıf için: Fındıkçı, Aydın, “Dünya Ekonomisi Küreselleşmenin Neresinde?”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 9 (Bahar 2006), s. 21-49.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Dünya Ekonomisi Küreselleşmenin Neresinde?

Aydın FİNDİKÇİ*

ÖZET

21. yüzyılın başında daha da etkin bir şekilde gündeme gelen dünya ekonomisindeki "küreselleşme" olgusu, uzun yıllardır tartışılmasına rağmen ortak bir tanıma kavuşturulamamıştır Dünya ekonomisinin ne kadar küreselleştiği sorusuna verilebilecek en iyi yanıt, dünya ticareti ve doğrudan yatırımlardaki gelişmelere bakılarak da verilebilir. Bu iki alandaki temel göstergeler, dünya ekonomisinin küreselleşmediğini göstermektedir. Veriler, dünya ekonomisinin küreselleşmeden ziyade, bölgeselleştiğini ve bölgeselliğin giderek yaygınlaştığını gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla dünya ekonomisi, başını AB'nin çektiği Avrupa, Japonya'nın öncülüğündeki Asya ve ABD arasında yoğunlaşmaktadır. Küreselleşme ile ilgili olarak kesin olan şudur: Dünya ekonomisinin küreselleşmesinin günlük dilde kullanıldığı, siyasi çevrelerce dillendirildiği ve de çıkar örgütlerince ileri sürüldüğü gibi bir olgu ve süreç değildir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Dünya Ekonomisinde Küreselleşme ve Bölgeselleşme, Üretimin Küreselleşmesi, Finans Piyasalarının Küreselleşmesi, Küreselleşmenin Ekonomik ve Sosyal Etkileri

Where is the World Economy in the Globalization Process?

ABSTRACT

Globalization is difficult to characterize, because it takes place on many different levels. Even if one could agree on "hard" facts, yet it would not be clear how such information would affect the actions of economic and social participants. At present, dramatic global change processes are taking place within the economic sphere, which permit one to speak of a new quality of internationalization and regionalization of economics. This has led to the use of the new term "globalization" to describe this development. However, in terms of such factors as capital structures, management and the location of research and development facilities, the term "globalization," is not applicable. Therefore, we should rather refer to a further internationalization and regionalization of the global economy.

Keywords: Globalization, Globalization and Regionalization in the World Economy, Globalization of Production, Globalization of Financial Markets, Economic and Social Effects of Globalization

* Dr., Münih Ludwig Maximilians Üniversitesi, İşletme Fakültesi İktisat Coğrafyası Enstitüsü ve Uluslararası Ekonomik Bölgeler Semineri

Giriş

Soğuk Savaş sonrası, 1990'lı yılların başından beri dünya ekonomisindeki gelişmeleri "küreselleşme" olgusu ile açıklamak, giderek yaygınlaşmaktadır. Dünya ekonomisindeki gelişmeler ve "küreselleşme" kavramı, akademik ve bilim çevrelerinde uzun yıllardır tartışılmasına rağmen, "küreselleşme" kavramına yönelik yine de herkesin mutabık kalabileceği ortak bir tanım henüz bulunamamıştır. 1990'lı yıllardan beri dünya ekonomisinde yaşanan çok çeşitlilik, yeni oluşum, dönüşüm ve gelişmelerin dünya ve ulusal ekonomilere önemli etkilerinin olduğu yadsınamaz. Bundan dolayı, dünyanın tek bir pazar haline geldiği, bunun da küreselleşme olduğu, dolayısıyla küreselleşmenin önüne geçilmesi mümkün olmayan bir olgu olduğu yargısı da epey taraftar toplamaktadır. Sermayenin tüm dünya ülkelerine yayılma hedef ve çabaları, dünya pazarını doğal olarak kendi lehine birleştirme girişimi ile, ekonomik, ticari, siyasi, kültürel vb. alanlarda yaşanan gelişmeleri "küreselleşme" olarak açıklamak da giderek yaygınlaşmaktadır.

1990 sonrası tamamen dağılan "Sosyalist Sistem", "Kapitalist Sistem" in önemli bir başarısı olarak algılandı. Bu "başarı" beraberinde "küreselleşme" tartışmalarını da yoğunlaştırdı. Öyle ki "Sosyalist Sistemin" önemli halkalarını oluşturan Doğu Avrupa ülkelerinin tamamına yakınının AB'ne tam üye olmaları bile "küreselleşme" ile açıklanır oldu. Bazı çevreler, 1990'lı yılların başından, sanki "küreselleşme", yeni bir olgumuşçasına, her alanda yeni oluşumların ve gelişmelerin nedeni olarak gösterildi. Bunlar yapılırken küreselleşmenin yeni bir kavram olmadığı gözlerden kaçırıldı. Tüm bu karmaşa içinde, kavramları yerli yerine oturtmak zor olsa da, önemli bir olgu olan "küreselleşme" nin ve kendisine 1990'lı yıllardan beri artan bir biçimde yüklenen farklı tanım, önem ve fonksiyonların üzerinde durmakta sayısız fayda var. Yine, dünya ekonomisinde yaşanan önemli gelişmeler dolayısıyla "dünya ekonomisi küreselleşti" sonucunu çıkarmak ne derece doğrudur sorusunun cevabını aramakta da fayda olacaktır. Dolayısıyla bu çalışma; dünya ekonomisindeki gelişmeleri "küreselleşme" kavramı ekseninde analiz ederek, dünya ekonomisinde küreselleşme mi yoksa bölgeselleşme mi olduğu sorusunu irdelemeye yöneliktir.

Küreselleşme Nedir, Ne Değildir?

Küreselleşme kavramı ya da olgusu üzerine yapılan bilimsel- akademik çalışmalar, özellikle de 1990'lı yıllardan sonra hızla çeşitlenerek artmaya başladı ve Fuat Keyman'ın söylemiyle "1990'lardan başlayarak giderek yaygınlaştı, popülerleşti ve toplumsal değişim çözümleri içinde

anahtar kavram konumuna yükseldi"¹. Küreselleşme'nin bu kadar yaygın olarak kullanılmasında birçok gelişmenin olduğu bilinmektedir. Bu gelişmelerin temelinde yatan en önemli unsurlardan bir tanesi; Soğuk Savaş'ın sona ermesi dolayısıyla son 15 yılda yaşanan dünya ekonomisindeki köklü değişimlerdir. Dünya ekonomisinde yaşanan köklü değişim ve hızla gerçekleşen teknolojik gelişmeler, küreselleşme kavramının kamuoyunun gündeminde kalmasında önemli bir neden teşkil etmektedir. "Dünya ekonomisinde olduğu kadar, ülkelerarası ekonomik, sosyal ve siyasal gelişim ve karşılıklı etkileşim gibi benzer gelişmeler de küreselleşmenin uzantısı olarak görülmeye başlandı ve böylelikle her türlü gelişme küreselleşme ile açıklanarak bir "moda yaklaşım" oluştu.

Küreselleşme ile ilgili öylesine ilginç yorumlar oluyor ki, yaşanan her süreç "küreselleşme çağı" olarak dahi adlandırılabilir. Küreselleşme; ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen hayatın her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan "sihirli" bir sözcük haline gelmiş;" ünlü sosyolog Peter Burger'in deyiimiyle, Alman kömür endüstrisindeki gerilemeden, Japon gençlerinin cinsel alışkanlıklarını açıklamaya kadar geniş bir alanda kullanılan "klişe"ye dönüşmüştür"².

Bazılarına göre de "küreselleşme", ülkeler arasındaki iktisadi, sosyal ve siyasal ilişkilerin gelişmesi , farklı toplum ve kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, uluslararası ilişkilerinin yoğunlaşması gibi birbiriyle bağlantılı konuları içeren bir kavram olarak algılanmaktadır. Mesela Ahmet İçduygu ve Fuat Keyman, küresel dünyada siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal olayların birbirine daha çok bağlı olduğu ve daha çok etki taşıdığını söylemektedir.³

Bazıları da, küreselleşmeye "ulus devletlerin fiziki sınırlarını anlamsız hale getirdiği" gibi doğru olmayan bir tanım bile getirilerek, "ulus devletler küreselleşme süreci karşısında zayıf kalmışlardır"⁴ türünden yanlış bir sonuç da çıkartılabilmektedir. Doğru olan, "küreselleşme" den her ülke aynı derecede etkilenmediği ve her ulus devletin de aynı oranda küreselleşme karşısında zayıf düşmediği gerçeğidir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, "küreselleşme" den çok daha fazla olumsuz etkilenmektedirler.

1 Fuat Keyman, "Globalleşme Söylemleri ve Türkiye", <http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale5.htm> (Şubat 2006).

2 Veysel Bozkurt, "Küreselleşme. Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar", <http://www.isguc.org/vbozkurt1.htm> (Şubat 2006).

3 Ahmet İçduygu ve E. Fuat Keyman. "Globalization, Security, and Migration: The Case of Turkey", *Global Governance* , Cilt 3, No 6, Haziran-Eylül 2000, s. 386.

4 Özden Umut Akbaş, "Küreselleşen Dünyada Türkiye: Yerel Lider Küresel Takım Oyuncusu", *Bizim Avrupa'da AB Nisan 2003*, <http://www.bizimavrupa.com/at.html> (Şubat 2006)

Kavram karmaşası öylesine bir boyuta ulaştı ki, “küreselleşme” kavramının yaygınlaşması daha çok “1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü’nün (DTÖ) kurulması ve birçok ülkenin bu örgütün anlaşmasını imzalamasıyla gündeme gelmiştir” denerek, “küreselleşmeyle birlikte büyük sermayenin sınır tanımadan ve yasal birtakım engellerle karşılaşmadan uluslararası piyasalarda rahatça dolaşacağını ve küçük sermayeye hareket imkanı vermeyeceğini”⁵ dahi iddia edenler oldu. Zira ülkelerin ürünlerini uluslararası pazarlara artan bir hızla sunmaları, ülkeler arasında sınırların giderek kalktığı ve önemini yitirdiğinin bir göstergesi değil, karşılıklı ticari ilişkilerin yoğunluğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla ülkeler arasında sosyal, kültürel, ticari, ekonomik ve politik değişimleri küreselleşme ile açıklayarak, 1990’lı yıllardan sonra başlayan süreci, küreselleşmenin başlangıcı olarak belirlemek gerçekçi değildir.

Ersan Öz’ün İngilizceden çevirdiği ve Dış Ticaret Müsteşarlığı sitesinde yayımlanan tanıma bakılırsa, Uluslararası Para Fonu IMF’nin 1997 tarihli “World Economic Outlook” un da ekonomik bir yöneliş olarak gösterdiği globalleşme kavramı: “ülkeler arasında mal, hizmet, uluslar arası sermaye akımları ve teknolojik gelişimin hızlı bir şekilde artmasını ve serbestleşmesini ve bunlar sonucu ortaya çıkan ekonomik gelişmeyi ifade eder. Birbirleriyle mal işlemleri, çeşitliliği, değer artışları, hizmetler, uluslararası sermaye akımları, teknolojinin çok hızlı ve yaygın bir şekilde yükselmesi ve bu sayılanların ülkeler arasında giderek serbestleşmesi sayesinde ekonomik gelişmeyi ifade eder”⁶ şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımdan, küreselleşmenin ekonomik anlamda genişleyen uluslararası ticaret, sınırları aşan finansal kaynak aktarımı, artan dış yatırımlar, büyüyen çokuluslu işletmeler ve ortak girişimler gibi alanları kapsadığı anlaşılmaktadır. Yine, uluslararası etkinlikleri olan şirketlerin üretimlerini yurt dışına kaydırma gibi yatırım stratejileri de küreselleşme olarak algılanmaktadır.

Küreselleşme ile ilgili yapılan yorum ve tanımlar giderek farklı boyutlara taşınmakta ve böylelikle küreselleşme kavramı daha da karmaşıklaşmaktadır. Küreselleşme kavramını “dünyanın tek bir pazar haline gelmiş olması” şeklinde açıklayıp da, bu pazarın içinde olmanın dışında bir başka seçeneğin olmadığı yaklaşımı, Gencay Şaylan gibi bazı akademisyen kişilerce de rağbet görmektedir. Gencay Şaylan’a göre,

⁵ Hüseyin Demir, “Küreselleşme Sürecinde Şirketlerde Birleşme ve Tür Değiştirme”, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem98/kuresellhtm.htm> (Şubat 2006).

⁶ Ersan Öz, “Globalleşme Nedir”, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/ersan.htm> (Ocak 2006).

“...küreselleşme, hiç de karşı çıkılacak bir olgu gibi görünmüyor. Tek bir pazara giriyorsunuz. Yani bir yoksulla bir zengin aynı pazarda buluşması, mutlaka yoksula da olanaklar getirecektir. Çünkü onu (yoksulu) yalnız başına bıraksanız, yoksulluğu içinde, yoksulluğunu tekrar üretmekten başka bir şey yapamaz. Ama zenginle pazara girerse, ekonomik ilişkiler kurarsa, bundan yararlanacaktır. Dışarda kalması durumunda geçerli olacak eşitsizlik miktarı yine var olacaktır, ama azalacaktır. Bu bakımdan küreselleşmeye hiç kimse karşı çıkamaz”⁷.

Oysa asıl mesele küreselleşmeye karşı çıkıp çıkmamaktan ziyade, küreselleşmeyi ve etkilerini doğru kavrayıp kavramamakta yatmaktadır. Küreselleşmeye Gencay Şaylan açısından bakan bir yaklaşım, aynı zamanda az gelişmiş ülkelerin kalkınmasında güya küreselleşme dolaşısıyla tek bir pazar haline gelen dünya ekonomisinin işleyiş biçimine karşı gelinemeyeceği ve dolayısıyla bu ekonominin içinde olmanın dışında bir alttatifin olmadığı sonucunu çıkarmaktadır.

Küreselleşme ile ilgili bir başka ilginç tanım da Haluk Geray tarafından yapılmaktadır. Geray’a göre de “...küreselleşme kavramı, iletişimin küresel düzeyde ve hızlı akışı, ulusal pazarların dış ticarete serbestleşmesi, sermayenin serbestçe dolaşımı gibi olguları kullanmak için kullanılırsa hiç de yanlış bir kavram değildir.”⁸ Yapılan bu tür farklı tanımlamalar ışığında, haklı olarak Fikret Şenses: “...küreselleşmenin yeterli bir kavramsal olgunluğa ulaştığı ve üzerinde fikir birliği oluşan bir tanımlama olduğu söylenemez” tespitinde bulunduktan sonra, “...küreselleşmenin en yaygın kullanımında mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve finansal kaynakların ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği ve faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek bütünleştiği bir süreç” olduğunu vurgulayarak “bu alanlarda ulus devletlerin etkisinin giderek zayıflaması, buna karşılık çokuluslu şirketlerin basit bir rol üstlenmesi de küreselleşme sürecinin en temel özellikleri arasında yer almaktadır”⁹ değerlendirmesinde bulunmaktadır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, küreselleşme kavramına her bilim dalının farklı bir perspektiften baktığı görülecektir. Siyasetçinin küreselleşme kavramı ile iktisatçının, sosyolog ile kültür bilimcisinin, doğa bilimcisi ile tarım kesiminin küreselleşmeyi farklı algılayıp ona göre de farklı yorumlamaları kendiliğinden anlaşılacaktır.

⁷ Kansu Işık (Yayına Hazırlayan), “Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme”, Ankara, İmge Kitabevi, 1997, s.19.

⁸ Işık, “Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme”, s. 37.

⁹ Fikret Şenses, “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi? ”, <http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series04/0409.pdf> (Ocak 2006).

Öte yandan, küreselleşmeyi bir süreç olarak algılayıp ve bu sürecin çeşitli evreleri olduğunu ve her evrenin de kendine has özellik ve koşulları bulunduğunu vurgulamak daha tutarlı bir yaklaşım gibi görünmektedir. Bu anlamda küreselleşmenin, iktisat açısından dünya ekonomisindeki köklü değişim ve gelişmeleri içermesi doğaldır. Benzer bir tanımlama da yine Rainer Trinczek tarafından yapılmaktadır. Trinczek'e göre "küreselleşme"den bahsedebilmek için, ekonominin küreselleşme sonucu ulaştığı mevcut durumdan sonraki durumu değil, bu sürecin çok hızlı bir şekilde genel ekonomiyi içine alacak şekilde ilerleme gösterdiğinin tespit edilmiş olması gerekmektedir.¹⁰ Bu sürecin inişli çıkışlı oluşu, küreselleşmenin de etki ve sonuçları üzerinde o oranda etkili olmuştur ve halen de olmaya devam etmektedir. Bu çerçeveden küreselleşmeye yaklaşıncı küreselleşmeyi, devletler ve toplumlar arasındaki bağların ve ilişkilerin modern toplumu meydana getirecek şekilde artması olarak da tanımlamak mümkündür. Çünkü yer-yüzünün herhangi bir köşesindeki olayların, kararların ve faaliyetlerin dünyanın başka bir köşesindeki bireyler ve topluluklar üzerinde önemli sonuçlar doğurmasına yol açan süreç olarak da tanımlanabilir.¹¹ Bu sürecin geçmişinin yüzyıllara dayandığı bilinmektedir. Dünyadaki gelişmeler, dünya ekonomisinin yaşadığı çeşitli değişim - gelişim ve beraberinde getirdiği artan ekonomik ilişkilerin uluslararasılaşması, kavram olarak küreselleşmeyi ön plana çıkarmaktadır. Oysa ekonomik ilişkilerin hızla artan bir biçimde uluslararasılaşması ve bölgeselleşmesi ile küreselleşmeyi aynı kavramlar olarak algılamamak gerekir. Dolayısıyla, dünya ekonomisinin şu anki görünümünü ve dünya ekonomik ilişkilerinin küreselleşme yerine, giderek artan bir şekilde uluslararasılaşması ve bölgeselleşmesi olarak yorumlamak çok daha yerindedir. Bu tespit, sermaye, mal ve hizmet piyasalarındaki gelişmelere bakılınca daha da netleşmektedir.

Küreselleşme olarak adlandırılan dünya ekonomisindeki uluslararasılaşma ve bölgeselleşme, ülkelerarası ekonomik, ticari, siyasi, sosyal ve kültürel ilişkilerin daha da yoğunlaşmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda Ian Clark, küreselleşmenin devletin görevlerini yerine getirmesine bir engel teşkil etmediğini ancak, bu görevlerin niteliğinde değişikliklere yol açtığını vurgulamaktadır¹². Dolayısıyla "küreselleş-

¹⁰ Rainer Trinczek, "Es gibt sie, es gibt sie nicht, es gibt sie, es ..." -Die Globalisierung der Wirtschaft im aktuellen sozialwissenschaftlichen Diskurs, Rainer Trinczek ve Gert Schmidt (der.), *Ökonomische und soziale Herausforderungen am Ende des 20. Jahrhunderts*, Baden-Baden, Nomos (Soziale Welt, Sonderband 13) 1999, s. 56.

¹¹ Anthony McGrew et al., *Global Politics: Globalisation and the Nation State*, Birleşik Krallık, Polity, 1992, s. 23.

¹² Ian Clark, *Globalization and Fragmentation: International Relations in the Twentieth Century*, New York, Oxford Üniversitesi Yayınları, 1997, s.10.

me", ulusların maddi ve manevi değerlerini, ülke sınırları dışına taşıyarak kendi lehlerine sonuçların doğmasını amaçlayan bir süreç olarak da açıklanabilir. Küreselleşmeye bu açıdan bakıldığında, ülkelerin, ufak tefek getirilerin dışında, büyük oranda kendi aleyhlerine sonuçlanabilecek bir sürece katkıda bulunmaları düşünülemez. Ulusal ekonomilerini tarife ve tarife dışı birçok engel ile koruyan ülkelerin, zamanla kendilerini küreselleşme sürecinin içinde bulması çoğunlukla kendi iradeleri dışında olmuştur. Ve bu süreçte olası olumsuzlukların bertaraf edilmesinde ise zengin gelişmiş ülkeler, kendi ulusal ekonomileri ve iç pazarlarını korumak için ihracatını ve tarımını sübvansede etmekte, anti-damping uygulamalarına gitmekte, dış dünyaya karşı ticarete teknik engeller koymakta, çevre koruması gibi çok yönlü koruma tedbirlerine gitmektedir. Tüm bu uygulamalar Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) yasakladığı kurallar olmasına rağmen, zengin gelişmiş ülkeler bu yasakları delmede oldukça marifetlidirler.

Öte yandan devletlerin dış ekonomik ilişkilerini sağlıklı bir zeminde geliştirmesinin temel koşulu, eşit ve benzer koşullar ile eşit ve benzer olanaklara sahip olmaktan geçmektedir. Dolayısıyla, eşit veya benzer koşul ve olanaklara sahip olmayan, ekonomik gelişme düzeyi itibariyle birbirine uzak olan ülke ve sektörlerin birbirlerine bağımlılıkları, küreselleşme sürecinde sürekli olarak ve artan bir hızla çok daha fazla ekonomik-ticari varlığa (sermaye, eğitilmiş işgücü vb. gibi) sahip ekonomilerin lehine sonuçlar doğuracaktır. Bundan dolayı ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, karşılıklı ilişkilerde, bu ilişkilerin bağımlılık oranı ve bunların doğurduğu sonuçlar açısından tayin edici rol oynamakta ve ekonomileri az gelişmiş ülkeleri, gelişmiş ülkelerle girdiği ekonomik entegrasyon sürecinde alabildiğine zorlamakta¹³ ve böylece asimetric bir gelişme giderek daha da büyümektedir.

Günlük dilde, siyasi ilişkilerde, basın ve yayın organlarında belki de "aynı manada" kullanılan küreselleşme kavramı, akademik çevreler arasında tartışmalıdır. Akademik ve bilimsel çalışmalarda küreselleşme ve küreselleşmeye yüklenen kavramlar arasında benzerlik olmasına rağmen yine de ortak bir tanım bulmak oldukça zordur.

Küreselleşmenin Tarihçesi

Küreselleşme olgusu, özü itibariyle Avrupa'da başlayarak hızla diğer kıtalara da yayılan sanayileşme yıllarına dayanmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme; geçmiş uzun yıllara dayanan ve ülkelerin mevcut

¹³ Bkz. Emin Ertürk, *Ekonomik Entegrasyon Teorisi*, Bursa, Ezgi Kitabevi, 1993, s. 83.

durumlarını değil, mevcut durumun nasıl bu aşamaya geldiğini açıklayan bir süreç olarak algılanmaktadır¹⁴.

Özellikle de 18. yüzyıl Avrupa'sının dış ekonomik ilişkileri, günümüzde çok yoğun bir biçimde tartışılan küreselleşme ve onun etkilerini anlamada çok önemli ipuçları vermektedir. Avrupa ekonomisinin Merkantilizmin etkisinden sıyrılması, özellikle de ülkelerin dış ticaretlerinde liberalizmin hızla yaygınlaşmasının önünü açtı. Merkantilizm, kendi döneminde korumacılığın yoğun ve hatta meşru olduğu ve dolaşısıyla da "küresel ticaret" in ve bölgesel ekonomik işbirliklerinin gereksizliğinin çok net bir örneğini vermiştir. İç pazarlarını dış rekabete karşı koruma yolu olarak, ellerinde bulundurdukları değerli madenleri (altın, gümüş, vb.) arttırmakta çözüm bulan ülkeler, altın karşılığı mal almamayı tercih ediyorlardı; zira altın, ülkelerin zenginliğini ölçmede önemli bir gösterge idi. Ülkelerin stoklarındaki altınların toplamı onların sahip oldukları ekonomik gücün göstergesi olarak algılanıyordu. Altın stoklarının azalmaması için, özellikle de İngiltere, İspanya ve Fransa gibi ülkeler mümkün olduğunca ithalatlarını sınırlı tutmaya, çok az ithal etmeye, ihraç ürünleri karşılığı altın ve para toplayarak bunların ülke içindeki miktarlarını çoğaltmaya büyük özen gösterirlerdi¹⁵. Bu yüzden Merkantilizm döneminde (16.-17. yüzyıl) ülkelerin kendi kendine yeterliliği (otarşi), kaynakların etkin kullanımını da önemli ölçüde engellemekteydi. Altın stoklarıyla ülkeler servet biriktirirlerdi. Her ülke sahip olduğu altının miktarını çoğaltmaya çalışırdı. Ülkelerin altın stoklarını arttırma girişim ve hevesleri, beraberinde doğal olarak ticarete korumacılığı getirmiştir.

Merkantilizmde "benim kaybım senin kazancın, senin kazancın benim kaybım" olarak özetlenebilecek temel bir düşünce hakimdi. Ve bu düşünce ise doğal olarak ülkenin sınırlar ötesi ticaretinin (küresel ticaret) gelişimini önemli ölçüde engellemekteydi. Sınırlı da olsa antik çağlarda bile baharat, altın, gümüş ve diğer değerli madeni eşyaların ticaretinin varlığı bilinmektedir. İpek Yolu'nun bu konudaki en önemli örneklerden biri olduğu da. Uluslararası dış ticaretin varlığını, gelişimini ve seyrini 1990'lı yılların sonu itibari ile başlatmak ve değerlendirmek söz konusu olamaz. Kaldı ki geçmişi çok eskilere dayanan uluslararası dış ticaretin gelişimi çeşitli ekonomik, teknolojik ve finansman alanlarındaki gelişmelere paralel bir seyir izlemektedir. Bu çerçevede Coşkun Can Aktan, küreselleşmenin tarihçesi ile ilgili olarak şu ilginç değerlendirmeyi yapmaktadır:

¹⁴ Bernhanr von Plate, "Grundelemente der Globalisierung". Globalisierung, Informationen zur politischen Bildung, No 263, 2. Dönem, 1999, s. 3.

¹⁵ Fritz Franzmeyer, "Welthandel und Internationale Arbeitsteilung". Globalisierung, Informationen zur politischen Bildung, No 263, 2. Dönem, 1999, s. 8.

“Batının ekonomik sisteminin temelini teşkil eden kapitalizm, globalleşmenin gerçekleşmesinde önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapitalizmin ortaya çıktığı ve gelişmeye başladığı 1870-1914 dönemleri arasında ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler artmıştır. Bu dönemde ulaşımın ve iletişim ağlarının gelişmesiyle dünyanın farklı yerleriyle fiziki temas kurma imkanı ortaya çıkmış ve bunun doğal bir sonucu olarak ülkeler arasındaki ticaret hızla artmıştır... Dünya ticaretinin bu kadar artmasında, tarifelerin düşürülmesi, deniz ve demiryolu ulaşımının yaygınlaşması ile ülkeler arasındaki mal fiyatlarında görülen farklılığın azalması etkili olmuştur. Diğer taraftan, 1914 öncesinde sermaye hareketleri de hızla artmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki artışın yanısıra sermaye hareketleri de artış göstermiştir... Sermaye hareketlerinin hızla artmasında özellikle altın standardı sistemi önemli rol oynamıştır. Ancak; 1914’te I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesi, 1929’da Büyük Depresyon’un baş göstermesi ve sonrasında da II. Dünya Savaşı’nın başlaması, globalleşme sürecini yavaşlatmıştır. Gerek savaşların, gerekse Büyük Depresyon’un etkisiyle ülkeler dış ticarete sıkı korumacılığa yönelmiş; sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar artmıştır. Başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkeler tarife ve kotaları aşırı ölçüde arttırmış ve sonuçta dünya ticaret hacmi hızla düşmüştür. Öte yandan, uluslararası sermaye hareketleri de kısıtlamalardan nasibini almış ve ülkelerin savaş ve ekonomik durgunluğun etkilerinden kendilerini korumaya çalışmaları sonucu sermaye hareketleri önemli ölçüde yavaşlamıştır. II. Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında ABD’nin himayesinde tahsis edilen IMF, Dünya Bankası, GATT, ve OECD gibi uluslararası kuruluşların hayata geçirilmesi globalleşme sürecine ivme kazandırmıştır. Hemen hemen tamamı 1940’ların ikinci yarısında kurulan bu kuruluşların da katkısıyla 1950’ler ve 1960’larda yeni bir globalleşme dalgası ortaya çıkmıştır. Öte yandan, 1950’li ve 1960’lı yıllarda global üretim ve bununla birlikte global ticaret, hem gelişmiş hem de birçok gelişmekte olan ülkede hızlı bir şekilde artmıştır. Bu dönemde ticaret hacminin büyümesi kadar önemli diğer bir gelişme de, dünyanın dörtbir yanında faaliyet gösteren ABD patentli trans-nasyonal firmalar tarafından gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki hızlı artıştır... 1970’li yıllar globalleşme açısından bir dönüm noktası sayılabilir. Ağustos 1971’de Bretton Woods Sistemi’nin çökmesiyle sabit kur sistemi terk edilmiş ve gelişmiş ülkeler -başta ABD, Almanya, İngiltere ve Japonya olmak üzere- peş peşe sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırmışlardır. Bu ülkelerde sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, finansal globalleşme ile olağanüstü bir ivme kazanmıştır... Öte yandan, 1970’lere kadar Amerikan orijinli trans-nasyonal firmalar dünya üretiminin hemen hemen yarısını karşılarken, 1970’lerden itibaren diğer gelişmiş ül-

keler ve Japonya ile bazı Latin Amerika ülkeleri ABD ile rekabete girmişlerdir. Bilhassa Alman ve Japon firmaları, ABD'li firmaların verimlilik çizgisini yakalamışlar ve uluslararası piyasalarda bu ülke firmalarının ciddi rakibi konumuna gelmişlerdir. Bütün bu gelişmeler dünya ticaret hacminin ve rekabetin artmasına ve dolayısıyla da üretimin globalleşmesine ortam hazırlamıştır"¹⁶.

Bu uzun açıklamadan da anlaşılacağı üzere küreselleşme yeni bir olgu değildir. Küreselleşme, geçmişte çok uzun yıllara dayanan ve çeşitli evreleri olan bir süreçtir.

Küreselleşmenin tarihçesi ile ilgili olarak yine benzer bir değerlendirme de Fikret Şenses tarafından yapılmaktadır:

"Son çeyrek yüzyılda hızlanan ve küreselleşme olarak nitelenen sürecin ortaya çıkmasında... iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim, taşıma/ulaştırma maliyetlerindeki azalma ve bunların üretim teknikleri ve piyasaların bütünleşmesi üzerinde yarattığı köklü değişiklikler kuşkusuz önemli ölçüde etkili olmuştur.İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yirmibeş otuz yıllık dönem de özünde 1870-1913 yılları arasına düşen birinci küreselleşme döneminin kimi önemli izlerini taşımakta ve ona dönüş işaretleri vermektedir. Bu dönemde, dış ticaret serbestleştirilmesi yolunda önemli adımlar atılmış olması, çokuluslu şirketlerin önem kazanması, üye ülkelerin iktisadi bütünleşmesi amacıyla oluşturulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun dünya ekonomisi içindeki etkisini artırması ve başta Batı Avrupa'ya yönelik olmak üzere işçi göçünün önemli boyutlara ulaşması bu doğrultudaki gelişmeler arasında yer almaktadır"¹⁷.

Şenses'in bu değerlendirme ve tesbitinden de anlaşılacağı üzere, küreselleşmeyi, 1990'lı yılların bir olgusu olarak algılamak yanlıştır, yanıltıcıdır. Ayrıca unutulmamalı ki, ülkelerin dış ekonomik ilişkilerinin serbestlik derecesi ne kadar üst seviyede olursa olsun bu, ülkelerin ulusal sınırlarını ortadan kaldırmayı ve ulusal çıkarlarını "küreselleşme" adına heba etmeyi beraberinde getirmez.

Emek ve Sermayenin Küreselleşmesi?

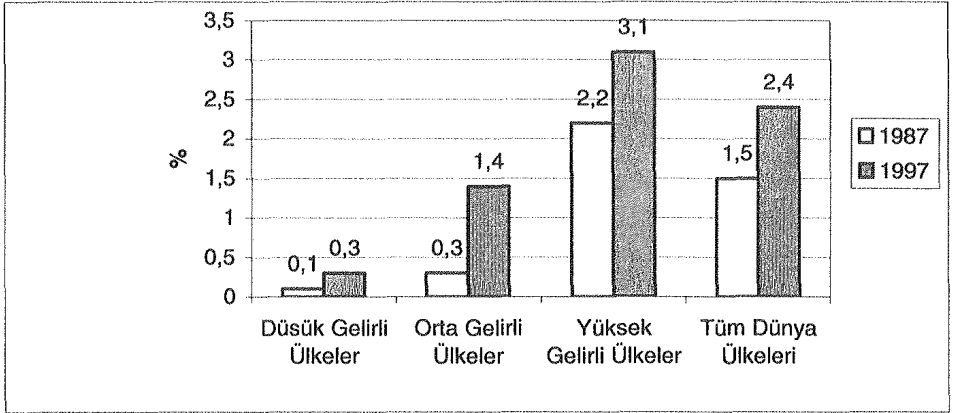
Dünya çapında emek gücünün serbest dolaşımını engellemek için ulus devletler tarafından öne sürülen gerekçelere bakıldığında, işin içinden çıkmanın zorluğu kendiliğinden anlaşılacaktır. Ama aynı ulus devletlerinin, sıra sermayenin serbest dolaşımına gelince, kendi lehle-

¹⁶ Coşkun Can Aktan, "Globelleşmenin Tarihsel Gelişimi", <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/anasayfa-globallesme.htm> (Ocak 2006).

¹⁷ Şenses, "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?"

rine olabilecek her türlü uygulamadan da geri kalmadıkları görülecektir. Dolayısıyla para ve sermaye piyasasındaki uluslararasılaşma olgusu, emek piyasası ile kıyaslanamayacak kadar daha yoğundur. 1970'li yıllardan beri hızla artan sermaye piyasasındaki dalgalanmalar da "küreselleşme" ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. İleri sürülen gerekçeye göre, sermaye piyasasında hızla artan devingenlik (serbesti) öylesine bir boyut kazanmış ki, sermaye piyasasının küreselleşmesinin önünü ulusal devletlerin yasal ve bürokratik olarak engellemesinin dışında başka bir olanak da bırakmamıştır. Aşağıdaki 1 numaralı grafikte, 1987-1997 dönemlerini kapsayan uluslararası sermaye hareketlerindeki değişim verilmiş ve düşük, orta ve yüksek gelirli üç farklı ülke grubunun durumu değerlendirilmiştir.

Grafik 1: Uluslararası Sermaye Hareketlerindeki Değişim (Gayri-safi Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları)

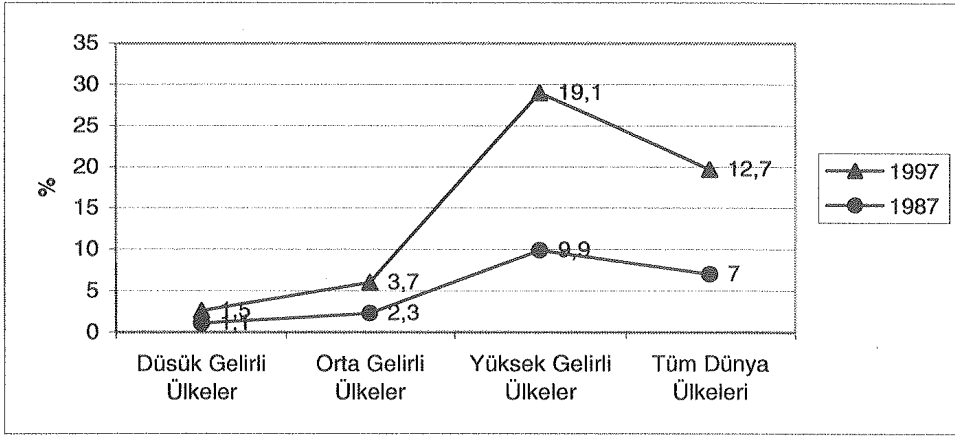
Kaynak: World Bank, World Development Indicators, 1999, s.324-327.

Tüm dünya ülkelerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)'ya oranı, 1987 yılında % 1,5 iken bu oran 1997 yılında % 2,5'e yükselmiştir. Bu olumlu gelişmede yine aslan payı yüksek gelirli ülkeler lehine olmuştur. Yüksek gelirli ülke gruplarının aldıkları pay 1987 de % 2,2'den 1997'de % 3,1'e çıkarken bu oran düşük ve orta gelirli ülkelerin toplam paylarından en az iki kat daha olmuştur.

Sermaye piyasalarının uluslararası ilişkilerdeki yoğunluğu yadsınamaz bir gerçektir. Öte yandan emek sermayesinin önüne fiziki, coğrafi, teknik vb. türden birçok engel çıkarmak, sermaye piyasasıyla kı-

yaslanamayacak kadar çok daha kolaydır. Bundan dolayı sermaye ve emek piyasalarındaki gelişmeler, iniş ve çıkışlar küreselleşmeden ziyade, ülkelerin stratejik önem arz eden tercihleri ile ekonomik güçlerinin bir sonucu olarak görülmelidir. Dolayısıyla, her ülke kendi ulusal sınırları içerisinde yabancı sermayenin gelerek yatırım yapmasını birçok uygulama ile teşvik ederken, aynı çaba emek sermayesi açısından gösterilmemekte ve hatta emeğin dünya çapında serbest dolaşımı bir tehlike olarak bile algılanmaktadır.

Grafik 2: Uluslararası Sermaye Hareketlerindeki Değişim (Gayri Safi Özel Sermaye Akışı)

Kaynak: World Bank, World Development Indicators, 1999, s.324-327.

Yukarıdaki 2 nolu grafik, gayrisafi özel sermaye akışının GSYİH'ya oranının özellikle yüksek gelirli ülkelerde daha belirgin bir şekilde arttığını göstermektedir. 1987 yılında gayrisafi özel sermaye akışı toplamının (gayrisafi özel doğrudan yabancı sermaye yatırımları, portföy yatırımları ve diğer yatırımlar toplamı) GSYİH'ya oranı, 1987 yılında % 9,9'dan 1997'de % 19,1'e ulaşmıştır. Düşük gelirli grupların payı ise aynı dönemde % 1,1'den % 1,5'a yükselmiştir.

Yine dünya sermaye piyasalarının içiçe geçtiği günümüz ortamında, bir ülkede (örneğin Japonya'da) artan ya da azalan faiz oranları, bir başka ülkede (İngiltere) sermaye piyasasını çok yakından etkilemektedir. Bu karşılıklı etki öylesine bir boyut kazanmıştır ki, ülkelerin birbirlerinden etkilenmemesi söz konusu değildir. Bu kapsamda, 1998 yılında patlak veren Asya krizi ile Rubel krizi bu alanda geçmişte yaşanan en önemli örneklerdendir. Bu örnekler, dünya sermaye piyasasının ulaştığı "küreselleşmeyi" değil, bölgeselleşme ile sermayenin uluslararasılaşmış olduğunu ifade etmektedir. Bunun aksine, sermaye piyasalarındaki ge-

lişmeleri küreselleşme ile açıklayanların dikkate almaları gereken bir gerçek var ki o da şudur: Sermaye piyasalarındaki çok hızlı gelişmelere ve içiçe geçmişliğe rağmen, yine de yeri geldiğinde her ülke bir başka ülkedeki gelişmeleri çok da fazlaca dikkate almadan, kendi çıkarları gereği para politikalarında düzenlemelere gidebilmekte ve özel sektör yatırımlarının çok önemli bir bölümünü kendi ulusal sınırları içinde gerçekleştirmektedir. Sıkı para politikaları ile sermaye piyasalarında gerçekleşen değişikliklerin (faiz ve kur ayarlamaları) doğuracağı olası risklerin, ulus devletlerin izlediği ulusal karakterli uygulamalar arasında yer aldığı unutulmamalıdır.

Para piyasalarındaki liberalleşme süreci 1970'li yılların başında dağılan Bretton-Woods-Sistemi ile daha da hız kazanmıştır ve para piyasalarının uluslararasılaşmasına önemli bir katkı sunmuştur. Bu gelişme, artan teknoloji ve iletişim ile daha da ivme kazanmış ve ayrıca Amsterdam, Londra, Tokyo, New York vb. gibi yeni küresel sermaye piyasalarının oluşmasına neden olmuştur. Bu olgu, paranın diğer mallara ve hizmetlere kıyaslanamayacak ölçüde artan teknolojinin de katkısıyla çok daha hızlı bir şekilde uluslararası piyasalarda serbest dolaşımını doğurmuştur. Bilgisayar işlemi ile bir ülkeden ya da bir kıtadan bir başka kıtaya büyük oranlarda para transferi bir iki dakika içinde gerçekleşebilmektedir. Oysa aynı olgu örneğin mal ve emek piyasası için geçerli değildir. Bu kapsamda, 1990'lı yılların başından itibaren hızlanan sermaye piyasasındaki gelişmeyi küreselleşme olgusu ile açıklamak yerine, teknolojik gelişmenin de katkısıyla bir bütün olarak ekonominin uluslararasılaşması ile bölgeselleşmesi şeklinde açıklamak daha gerçekçi olacaktır.

Deutsche Bank'ın Mart 1996 aylık haber bültenindeki verilere göre, Almanya'nın 1995 yılı itibariyle yurtdışı yatırımlarının % 62'si AB ülkeleri içinde, % 22'si Asya ve Güney Amerika'nın sanayileşmiş ülkelerinde ve diğer kalan küçük kısmı ise başka ülkelerde gerçekleşmiştir. 1995'den sonra AB, 13 ülkeyi de aralarına alarak üye sayısını 25'e çıkardığına göre, Almanya'nın doğrudan yatırımlarında AB'nin payının yüksekliği kendiliğinden anlaşılacaktır. Bu veriler doğrudan yatırımların küreselleştiğinin değil bölgeselleştiğinin bir başka ifadesidir. Alman Televizyonu birinci kanalı ARD'nin 1 Şubat 2006 günkü "Sabah Haberleri" programında verilen bilgiye göre, Deutsche Bank'ın 2005 yılı kârının % 68'i, Almanya dışında başta Londra borsası olmak üzere Avrupa ülkelerinde elde edilmiştir.

Yine Alman işletmelerinin yatırımlarını % 90 oranında Almanya'da gerçekleştirmeleri, Alman ekonomisinin uluslararası olmaktan ziyade ulusal bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Al-

manya'dan yurt dışına sermaye kaçıışı denen bir olgu olmadığı gibi, Alman sermayesinin ezici bir çoğunluğu da yine kendi sınırları içinde kalmakta ve Almanya'nın eski başbakanı Gerhard Schröder'in deyimi ile "yurtsever" olduklarını bir kez daha kanıtlamaktadır.

Öte yandan sermaye piyasalarında 1990'lı yıllardan beri hızla artan bir şekilde gelişen yoğun ilişkiler, elbette ki çeşitli mal ve hizmet üreten işletmeleri de etkileyecektir. İletişim ve teknolojiye yaşanan gelişmeler olmasaydı, işletmelerin ulaştığı bugünkü uluslararası mal ve hizmet üretme kapasitesine ulaşmaları da mümkün olmayacaktı. Dolayısıyla teknoloji ve iletişim alanındaki gelişme küreselleşme olarak algılanan sürecin kendisini değil, bu sürecin teknik altyapısını oluşturmaktadır. Dolayısıyla sermayenin, uluslararası boyutta elde ettiği serbest dolaşım derecesi, ülkelerarası rekabete yol açmakta ve bu da bölgeselliği giderek daha fazla ön plana çıkartmaktadır.

Üretimin Küreselleşmesi?

Sıkça kullanılan "globalleşme" veya "küreselleşme" kavramının, kullanıldığı alanlara bağlı olarak birden fazla tanımı ve yarattığı farklı etkileri olduğu yukarıda ayrıntılı bir şekilde vurgulanmıştır. Küreselleşme kavramı, artık belli bir sektör veya alanı kapsamaktan çıkmış, ülkelerarası eğitimden kültüre, ticaretten siyasi ilişkilere kadar uzanan birçok alanı içerir duruma gelmiştir. Bundan dolayı da küreselleşme, toplumların sosyo-ekonomik yapıları, kültürel ve ticari ilişkileri üzerinde farklı biçimlerde etkisini göstermektedir. Ulus devletler ve bunların ticari ilişkilerindeki tarife ve tarife dışı engellerin giderek ortadan kalkması, küreselleşmenin de etki alanını o oranda genişletmiştir. AB gibi bölgesel ekonomik entegrasyonlarda başarılı olan girişimlere dahil ülkelerin birbirleriyle mal, sermaye, hizmet ve işgücünü serbestçe değiş tokuş etmeleri, o ülkelerin hem günlük yaşamlarında hem de üretim ve tüketim alışkanlıklarında önemli değişimlere neden olmuştur. AB entegrasyonunun, özellikle de malların ve kişilerin serbest dolaşımında başarılı olmasında, hiç şüphe yok ki küreselleşmeden ziyade, birlik içinde yer alan ülkelerin coğrafi olarak birbirlerine yakınlığının, ekonomik ve siyasi entegrasyona gitme tercihlerinin önemli payı olmuştur. Ve bu da bölgeselciliği tırmandırarak Avrupa'nın dünya ekonomisi içindeki ağırlığını daha da arttırmıştır.

Taşıma maliyetlerinin 1960'lı yıllardan sonra hızla düşmeye başlaması, Avrupa Topluluğu (AT) ülkeleri arası ticaretin daha da yoğunlaşmasında önemli bir neden olmuştur. Bundan dolayı uluslararası taşımacılığın, bunun önemli altyapısını oluşturan ulaşım imkanlarının (hava, kara ve deniz taşımacılığının) ve teknolojik altyapısının giderek

gelişmesi beraberinde taşımacılığın maliyetini de önemli oranda düşürmüştür. Böylece uluslararası mal taşımacılığının maliyeti, işletmeler ve ülkelerarası ticari ilişkileri engellemeyecek seviyede olacaktır. Dolayısıyla ticaretin küreselleşmesinde ülkelerin coğrafi olarak birbirine yakın olmasının ve taşımacılığın gelişmişlik seviyesinin etkileri de bir hayli önemlidir. Ülkelerin coğrafi yakınlıkları ise, ekonomik entegrasyonun başarısını olumlu yönde etkileyebilecek niteliktedir.

Üretimin uluslararasılaşması, ana işletmelerin faaliyetlerini sınır ötesi ülke ve kıtalara kaydırmasını ifade etmektedir. Artık IBM, BMW, Daimler-Chrysler, Siemens ve Ford gibi birçok üretici ve girişimciler sadece kendi ana işletmelerinin olduğu ülke sınırları içinde faaliyette bulunmamaktadırlar. Küreselleşmenin doğal sonucu olarak, üretimi ana ülkeden başka ülkelere kaydıran şirketlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. 1996 yılı verilerine göre¹⁸, Alman şirketi Siemens, toplam 379.000 elemanının 176.000'ini, ana işletmenin olduğu ülke sınırları dışındaki 50 farklı ülkenin 300 farklı bölgesinde istihdam etmektedir.

Ayrıca Genel Tarife ve Ticaret Anlaşması (GATT) çerçevesinde yürütülen ticaret turları, dünya ticaretinin önündeki fiziki, teknik, bürokratik ve tarife engellerini büyük oranda ortadan kaldırmış ve dolayısıyla dünya ticareti büyük oranda serbestleşmiştir. Bu gelişmeye ek olarak bir de 1970'li yıllardan beri yaşanan sermaye piyasalarındaki gelişmeler eklenince, işletmelerin uluslararası ilişkileri daha da ivme kazanmış ve böylelikle sınır ötesi etkinlikler birçok işletme açısından daha da karlı konuma gelmiştir. Bu da zamanla üretimin bir kısmının artan bir hızla, ana işletmenin olduğu yerde değil, ana işletmeye bağlı yurt dışındaki yan işletmelerde gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu gelişme küreselleşmeden ziyade, dünya ekonomisinin uluslararasılaşmasındaki önemli bir gelişme olarak yorumlanmalıdır. Dolayısıyla ekonominin uluslararasılaşması sadece sermaye piyasaları açısından değil, çeşitli mal ve hizmet üreten işletmeler açısından da önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu olgu aynı zamanda işletmelerarası rekabeti daha da geliştirmiş ve artık rekabet sadece ulusal etkinlikleri olan yerli işletmeler arasında değil, yerli ve yabancı işletmeler arasında da rekabete yol açmış, dolayısıyla işletmelerarası rekabet de para piyasalarında olduğu gibi uluslararası bir boyut kazanmıştır. Artık işletmeler sadece ulus devletlerin sınırları içinde kalmayarak, dışa açılmakta ve böylelikle hem ulusal hem de dünya pazarlarındaki paylarını korumayı ve daha da yükseltmeyi hedeflemektedirler. Artan rekabet ve dünya ekonomisinin artan uluslararasılaşma sürecinde yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmak istemeyen işletmeler, etkinliklerinin bir bölümünü

¹⁸ Von Plate, "Grundelemente der Globalisierung", s. 6.

de sınır ötesi alanlara kaydırmada mevcudiyetleri açısından fayda görmektedirler. Bu gelişmeden dolayı bazı işletmeler, üretimlerinin bir bölümünü başka ülkelere kaydırmaktadırlar. Dolayısıyla, istihdam edilenlerin bir kısmını, ana işletme dışındaki ülkelerde istihdam ettiren bir işletmenin üretiminin önemli bir bölümünün de ülke sınırlarının dışına taşması kaçınılmazdır. Bu sebeplerden dolayı küreselleşme, yaşanan sürecin gereklerini yerine getirme, ülke kaynaklarını daha da etkin ve verimli bir şekilde kullanma becerisi olarak algılanmalıdır. Sermaye, getirisi en yüksek olan bölge ve alanlara kayacağı için dünya ekonomisi giderek daha da uluslararasılaşacaktır.

Devletler, ikili ve karşılıklı dış ekonomik ilişkilerinin gelişimi önündeki tarife ve tarife dışı engelleri kaldırarak, karşılıklı yükümlülükler altına girmişlerdir. Gümrük oranlarının düşürülmesi ve ithalattaki miktar kısıtlamalarının azaltılması veya ortadan kaldırılması, iç piyasanın dış rekabete karşı korunmasındaki bilinen klasik tarife engellerinin etkisinin azalmasını da beraberinde getirmiştir. Bu ise, gerek sermayenin gerekse de üretimin sınır tanımamasına, dolayısıyla iş alemi sektörü tarafından en fazla ekonomik kazancı olan ülkelere kaymasına neden olacaktır. Şu an Almanya gibi ülkelerin, birçok ana işletmenin üretimini Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya gibi ülkelere kaydırmasının önemli nedenlerinden birisi de bu gelişmedir.

Dünya ekonomisinin küreselleştiğini söyleyenlerin bu konudaki bir başka önemli tezleri de şudur: Üretimini A ülkesinde, ürünün pazarlamasını B ülkesinde, yönetimini C ülkesinde gerçekleştiren işletmelerin sayısının hızla arttığı görülmektedir. Bu kapsamda birçok işletme artık tek bir devletin ya da tek bir ulusun işletmesi olmaktan ziyade yeni bir işletme türü olarak, örneğin "made by the world"¹⁹ olarak adlandırılabilir, bir boyuta ulaşmıştır. Ancak, bu tip yeni işletmelerin varlığının doğru olmasına ve sayılarının her geçen gün artmasına karşın yine de, genel dünya ekonomisi içindeki oranları genelde azdır ve dolayısıyla birer istisna niteliğindedirler. Bu tür işletmelerin varlığından hareketle dünya ekonomisini "küreselleştirmek" ve bu ekonomi içindeki işletmelerin en azından çoğunu birer "küresel oyuncular" (global players), "ayaksız" (footloose) ya da "sınır ötesi işletmeler" (borderless enterprise) olarak algılamak, veriler yakından incelendiğinde pek mümkün gözükmemektedir.

¹⁹ Robert B. Reich, *Die neue Weltwirtschaft. Das Ende der nationalen Ökonomie*, Frankfurt/Viyana, Fischer Taschenbuch 1997, s. 125.

Sektörlerin Küreselleşmesi

Çok yönlü mal ve hizmet üreten firmaların artık bölgesel düşünüp ona göre üretim yapması gerekmektedir. Bu şekilde davranmayan firmalar, yeni ekonomik oluşum ve hızla değişen tüketici profillerine cevap vermede zorlanacağı için, üretimin uluslararası boyutunun da olmaması dolayısıyla uluslararası rekabete yenik düşerek, piyasadan çekilmek durumunda kalacaklardır. Bundan dolayı da artık sektörlerin birbirlerinden bağımsız hareket etme yerine, birbirleri ile daha da yoğun bir ticari ve ekonomik ilişki içinde olma zorunluluğu vardır. Hiç bir sektörün, kendisi dışındaki yerli ve yabancı sektörlerle sıkı ekonomik ve ticari ilişki içinde olmadan varlığını sürdürmesi mümkün olmamaktadır. Bu olgu beraberinde ulus devletlerin de birbirleriyle yakın işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Bundan dolayı açık ekonomilere özgü bir ülkenin iş alemi sektörü dünyada yalnız olmadığını, kendisi tarafından üretilen çok sayıda mal ve hizmetin başka ülkelerdeki iş alemi sektörü tarafından da üretildiğini ve bunların serbestçe pazarlandığını gözönünde bulundurmamak durumundadır. Bir ülkedeki herhangi bir malın üretimi için çeşitli aşamalarında gerekli olan ara malları üretiminin, bir başka ülkede çok daha düşük maliyetlerde üretildiğinin ve bunun bir girdi olarak üretimin yapıldığı ülkeye getirilmesi gerekliliğinin, yani o ürünün ithalatının, kabul edilmesi iş alemi sektörünün uluslararası yakın işbirliğinin ve hatta dış aleme biraz "bağımlılığının" da bir göstergesidir.

Bir ürünün üretimi için gereken yan girdilerin farklı ülke ve bölgelerde üretilmesi, üretimin uluslararasılaştırılmasının iş alemi sektörünü uluslararası boyutta karşılıklı ilişki kurmaya ve hatta birçok bakımdan karşılıklı bağımlılığa itmektir. Sektörler arası karşılıklı bağımlılık, dünya ticaretinde varlığını her geçen gün daha da hissettirmektedir. Bu bağımlılığa küreselleşme adını vermek doğru olmayan bir yaklaşımdır; yaşanan süreci küreselleşme yerine, ekonomik ilişkilerin karşılıklı bağımlılığı olarak algılamak, doğruya daha yakın bir yaklaşım olacaktır.

Önemli sektörlerden biri olan devletler, karşılıklı ilişkilerinde birbirlerini aynı yönde etkileyebiliyorsa bu ilişki simetrik; ters yönde, yani biri diğerini daha da artan bir biçimde tek taraflı olarak kendi lehine etkiliyorsa, asimetric bir ilişkiden söz edilebilir. Asimetric ilişkiye AB-Türkiye arasındaki Gümrük Birliği çok iyi bir örnek teşkil etmektedir. Türkiye'nin, AB'nin ticaret politikasında herhangi bir etkisi olmamasına karşın, AB Türkiye'nin ticaret politikasını Türkiye'nin onayını ya da olurluğunu almadan da belirlemektedir. Bir başka deyim ile, Türkiye Gümrük Birliği dolayısıyla AB'ne tek taraflı bağlandığı için karşılıklı ticari ve ekonomik ilişki de asimetrictir. Dolayısıyla gelişmiş sanayi ül-

kelerinin birbirleri ile ticari ve ekonomik ilişkileri simetrik, bu ülkelerin az gelişmiş ülkeler ile ekonomik ve ticari ilişkileri ise asimetrik olacaktır. Bu ilişki biçimi, sektörlerin yanısıra devletlerin de karşılıklı ilişkilerinde iş alemi ve sektörler arası rekabeti olduğu kadar, ülkelerarası rekabeti de tetiklemektedir.

Yabancı sermayenin kendi ülkesine gelip yatırım yapmasının temel koşullarını fazlasıyla yerine getirme telaşı yaşayan ülkelerin varlığı, devletlerin birbirleri ile rekabetinin önemli bir göstergesidir. Orta Asya doğal gaz ve petrollerinin dünya pazarına sunumunda izleyeceği rota ve bunun sonucu Avrupa pazarlarına nasıl taşınacağı, ülkeler arası rekabete çok önemli bir örnek teşkil etmektedir. Ülkelerde uygulanan farklı oranlardaki vergi türleri, uluslararası sermayenin istem ve çıkarları doğrultusunda biçimlenmektedir.

Dünya Ekonomisi Küreselleşiyor mu Yoksa Bölgeselleşiyor mu?

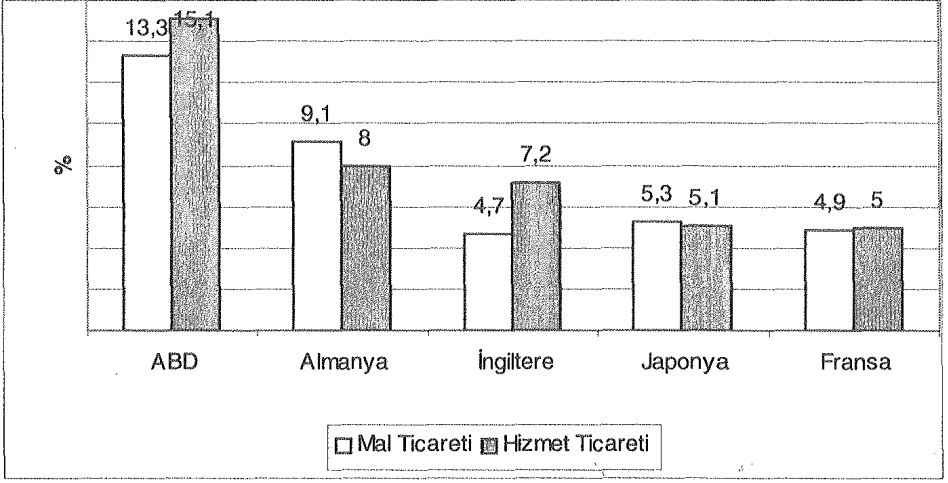
Dünya ekonomisinin ne kadar küreselleştiği sorusuna verilebilecek en iyi yanıt, dünya ticareti ve doğrudan yatırımlardaki gelişmelere bakılarak da verilebilir. Bu iki alandaki temel göstergeler, dünya ekonomisinin küreselleşmediğini göstermektedir. Veriler, dünya ekonomisinin küreselleşmeden ziyade, bölgeselleştiğini ve bölgeselliğin giderek yaygınlaştığını gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla dünya ekonomisi, başını AB'nin çektiği Avrupa ve Japonya'nın öncülüğündeki Asya ile ABD arasında yoğunlaşmaktadır. Bu üçgen içinde Afrika'nın payı her geçen gün azalmaktadır. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması "NAFTA" (North American Free Trade Agreement) ülkeleri ile AB'nin payı ise artmaktadır.

Dünya ekonomisi ile ilgili veriler yakından incelendiğinde, dünya ekonomisinin küreselleşmesi yerine, giderek bazı ülkelerarası ekonomik, mali ve ticari ilişkilerin uluslararasılaştığı görülecektir. Zira uluslararası etkinlikleri olan işletmelerin tamamına yakını halen ulusal işletme statülerini korumaktadır²⁰. Dolayısıyla uluslararası boyutta etkinliği olan işletmelerin ulusal karakterlerini ve yapılarını bozmadan da, dünya ekonomisi içinde yerlerini rahatlıkla alabilmeleri mümkündür.

Yine DTÖ'nün 1995 yılı verilerine göre, dünya ticaretinin % 85'i adı geçen üçgen (Avrupa, Asya ve ABD) içinde gerçekleşmektedir.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. W. Winfried Ruigrok ve Rob Van Tulder, *The Logic of International Restructuring*. Londra/New York, Routledge Taylor&Francis Group, 1996.

Grafik 3: Dünya Mal ve Hizmet Ticaretinin Seçilmiş Ünelere Göre % Dağılımı (2003)

Kaynak: Netzwerk von Wirtschaftsförderungsgesellschaften in der Bundesrepublik Deutschland, <http://www.investment-in-germany.de/deutsch/wirtschaft/welthandel1.htm>

3 nolu grafikte sunulan veriler, dünya mal ve hizmet ticaretinin çok önemli bir bölümünün adı geçen beş ülke arasında paylaşıldığını göstermektedir. Bu gerçek, Dünya Milli Hasılasının ve Dış Ticaretinin oluşumunda da kendisini göstermektedir.

Aşağıda sunulan 1 numaralı tabloda, yüksek gelirli ülkelerin dünya ekonomisi içindeki milli hasıla ve dış ticarettten aldıkları pay gösterilmektedir. 25 üyeli AB ülkeleri tek tek sıralanırken, Japonya, ABD, Kanada ve dünya ekonomisinde her geçen gün ağırlığını hissettiren Çin'in aldığı pay da tabloda sunulmuştur.

Tablo 1: Dünya Ülkeleri Milli Hasılları ve Dış Ticaret Verileri (2002)

Ülke	İhracat (Milyon \$)	Dünya İhr. İçin.Pay (%)	İthalat (Milyon \$)	Dünya İth. İçin.Pay (%)	GSYİH (Milyar \$)	GSYİH Sırası	İhracat/ İthalat/ GSYİH (%)	İthalat/ GSYİH (%)
ABD	693.860	10,8	1.202.403	18,3	10.417	1	6,7	11,5
Almanya	612.598	9,6	493.350	7,5	1.976	3	31,0	25,0
Avusturya	72.708	1,1	71.854	1,1	203	20	35,8	35,4
Belçika	213.481	3,3	195.940	3,0	248	18	86,1	79,0
Çek Cumhuriyeti	38.365	0,6	42.793	0,7	70	43	54,8	-
Çin	325.591	5,1	295.171	4,5	1.237	6	26,3	23,9

Danimarka	55.758	0,9	47.704	0,7	175	25	31,9	27,3
Estonya	3.444	0,1	4.810	0,1	6	100	57,4	80,2
Finlandiya	44.650	0,7	33.627	0,5	131	29	34,1	25,7
Fransa	308.798	4,8	306.527	4,7	1.410	5	21,9	21,7
Hollanda	222.291	3,5	193.579	3,0	414	14	53,7	46,8
İngiltere	276.299	4,3	335.438	5,1	1.552	4	17,8	21,6
İrlanda	87.442	1,4	51.470	0,8	120	32	72,9	42,9
İspanya	123.507	1,9	163.501	2,5	650	9	19,0	25,2
İsveç	81.120	1,3	66.106	1,0	230	19	35,3	28,7
İtalya	253.228	4,0	244.178	3,7	1.181	7	21,4	20,7
Japonya	416.726	6,5	337.194	5,1	3.979	2	10,5	8,5
Kanada	252.394	3,9	227.499	3,5	716	8	35,3	31,8
Letonya	2.284	0,0	4.053	0,1	8	93	28,6	50,7
Litvanya	5.564	0,1	7.838	0,1	14	78	39,7	56,0
Lüksemburg	8.570	0,1	11.612	0,2	20	69	42,9	58,1
Macaristan	34.512	0,5	37.787	0,6	66	45	52,3	57,3
Malta	2.131	0,0	2.839	0,0	4	121	53,3	71,0
Polonya	40.010	0,6	55.113	0,8	188	22	21,3	29,3
Portekiz	25.523	0,4	38.308	0,6	121	31	21,1	31,7
Slovakya	14.459	0,2	17.458	0,3	24	61	60,2	72,7
Slovenya	9.471	0,1	10.937	0,2	21	67	45,1	52,1
Türkiye ²	35.761	0,6	51.203	0,8	183	24	19,5	28,0
Yunanistan	10.315	0,2	31.164	0,5	133	28	7,8	23,4
Toplam:	4.270.860	66,7	4.581.456	69,9	25.497		1043,5	1085,8
DÜNYA	6.406.400	100	6.554.600	100	32.252		19,9	20,3

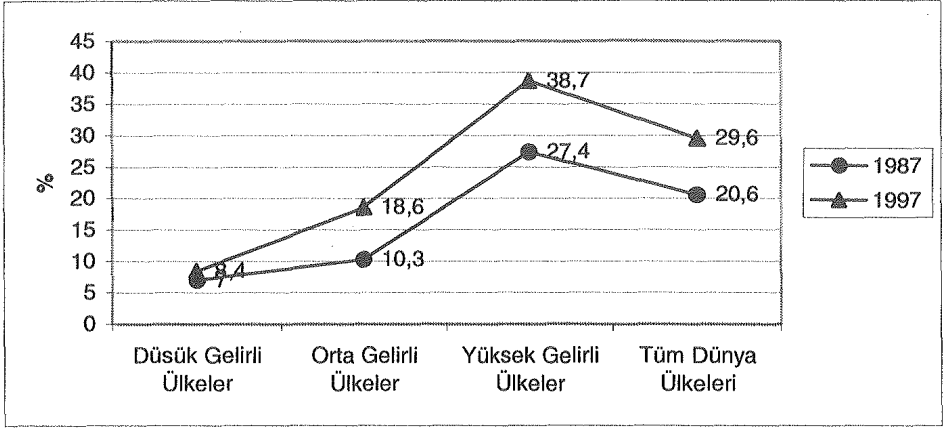
IFS Eylül 2003, World Development Indicators, 2002, * 2001 verileri, ¹ Dünya Ticaret Örgütü, ² DİE

Kaynak: Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ülke İstatistikleri, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/say15/ülkeler-gdp%20%202002.xls>

2002 yılı Dünya Milli Hasıla ve Dış Ticaret Verileri yakından incelendiğinde, Dünya Ekonomisinin üç büyük güç olan ABD, AB ve Japonya'dan başka, son yıllarda dünya ekonomisinde adından sıkça söz ettiren Çin ve NAFTA üyesi olan Kanada arasında paylaşıldığı görülecektir. Bu ülke ve ülke gruplarının dünya ihracatı içindeki payları %66, ithalatı içindeki payları ise %70 civarındadır. Türkiye'nin payı ise her iki veride de % 1 bile değildir.

Dünya ticaretindeki gelişmeler izlendiğinde düşük gelirli ülkelerde toplam ihracat ve ithalat hacminin GSYİH'ya oranının, yüksek gelirli ülkelere kıyasla çok daha düşük bir seviyede olduğu görülecektir.

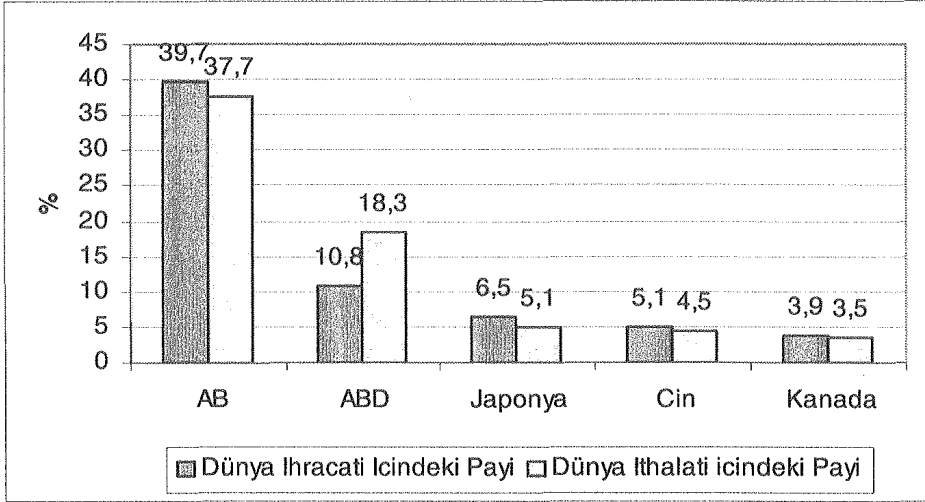
**Grafik 4. Uluslararası Ticaret Hareketlerindeki Değişim
(Uluslararası Ticaret/ GSYİH)**

Kaynak: World Bank, World Development Indicators, 1999, s. 324-327.

Grafik 4'de gösterilen veriler, 1987-1997 dönemindeki rakamların her geçen yıl zengin ve yüksek gelirli ülkeler lehine değiştiğini ifade etmekte ve bu da dünya ekonomisinin küreselleşmeden ziyade bölgeleştiğini netleştirmektedir. Dünya Bankası'nın verilerine göre, 1987 yılında düşük gelirli ülkelerin toplam ihracat ve ithalat hacimlerinin dünya ticaret hacmi (ihracat ve ithalatın ayrı ayrı ve/veya birlikte GSYİH'ya oranı) içindeki payı % 7, orta gelirli ülkelerin ise % 10,3'tür. Yüksek gelirli ülkelerin payı ise, % 27,4 ile, düşük ve orta gelirli ülkelerin toplam paylarından % 10 oranında çok daha fazladır. Bu on yıllık süre içinde, 1987 yılı verilerininin 1997 yılına kadar her ülke grubu için yükselmesine rağmen gelişme, zengin ve dolayısıyla yüksek gelirli ülkeler lehine çok daha süratli artmıştır. Öyle ki yüksek gelirli ülkelerin dünya ticaret hacmi içindeki payları 1997 yılında % 38,7 olurken, bu oran düşük ve orta gelirli ülkelerin payları toplamından (%30) çok daha fazla bir büyüklüğe sahiptir. Bu gelişme, dünya ticaret hacminin yüksek gelirli ülkeler lehine olduğunu ifade etmektedir. 1987-1997 verileri, 2002 yılına gelindiğinde, sonucun yine yüksek gelirli ülkeler lehine devam ettiğini göstermektedir.

Grafik 5: Dünya Dış Ticareti içinde AB, ABD, Japonya, Çin ve Kanada'nın Yüzde Payı (2002)

Kaynak: Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı. Ülke İstatistikleri, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayı15/ülkeler-gdp%20%202002.xls>

25 üye devletli AB'nin Dünya İhracatı içindeki payı % 39,7 ile birinci sırada yer alırken, bunu % 10,8 ile ABD, % 6,5 ile Japonya, % 5,1 ile Çin ve % 3,9 ile Kanada izlemektedir. AB, dünya ihracatında olduğu gibi dünya ithalatında da % 37,7 ile birinci sırayı almaktadır.

Dünya dış ticaret hacmindeki gelişmeler, uluslararası sermaye hareketleri için de söz konusudur. Buna göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYİH'ya oranının, tüm dünyada önemli bir artış göstermesine karşın, incelenen süre zarfında bu gelişmenin yine yüksek gelirli ülkeler lehine daha süratli olduğu görülmektedir.

Yüksek gelirli ülkelerin gerek Dünya Milli Hasılasının gerekse de Dünya Dış Ticaretinin ezici bir çoğunluğunu oluşturmaları, dünya ekonomisinin iddia edildiği gibi küreselleştiğini değil, bölgeselleştiğini ifade etmektedir. Bölgeselleşen dünya ekonomisinin uluslararasılaşması ise, bu çarkın dönmesinin temel koşullarından birisidir. Dünya dış ticareti, dünya GSYİH ve ülkelerin doğrudan yabancı yatırım verileri, açıkça dünya ekonomisinin bölgeselleştiğini göstermektedir.

3. Küreselleşmenin Bazı Önemli Ekonomik ve Sosyal Etkileri

Dünya ekonomisinin ulaştığı uluslararasılaşma, giderek birçok çevrelerce amaçlı olarak siyasileştirilmekte ve böylelikle ulus devletlerin varlığına ve ekonominin genel seyrine dolaylı olarak müdahale edilmektedir.

Artan uluslararası rekabet ile başedebilmek için ülkelerarası olduğu kadar bölgeler arası farklı ekonomik gelişmişlik gösteren ülkeler de giderek ön plana çıkmaktadır. Ekonomik olarak daha az gelişmiş yörelere yapılacak devlet ve özel sektör yatırımları ile ilgili beklentiler farklı olduğu için, ulusal sınırlar içindeki bölgeler de buna göre duruş sergileyeceklerdir. Hükümetlere ve devletlere karşı siyasi baskı oluşturmaın önemli araçlarından biri de bölgelerin doğal, tarihi ve coğrafi özellikleri gibi nedenlerden kaynaklanan farklı ekonomik gelişmişlik düzeylerinin varlığıdır. Coğrafya ve iklim koşulları gibi nedenlerden dolayı ekonomik olarak daha az gelişme gösteren bölgelerin, bunun gerekçesini küreselleşme ya da devlet politikası ile açıklama eğilimleri, özellikle de Türkiye gibi az gelişmiş toplumlarda oldukça rant getirmektedir. Bu rantı paylaşan çevrelerin, ülke içindeki farklı ekonomik gelişmişliğin nedenlerini bilimsel verilerle sağlıklı bir şekilde açıklayıp ona göre çözüm üretmeleri yerine siyasi amaçlı rant peşine takılmaları, Türkiye örneğinde de görüldüğü gibi zamanla ülkelerin ikili ve uluslararası ilişkilerinde birbirlerine karşı kullandıkları önemli bir koz haline dönüşmektedir. Bu da devletin doğrudan ekonomiye müdahale etmesini beraberinde getirecek ve ekonomideki verimlilik o oranda azalacaktır.

Öte yandan ekonomik olarak daha az gelişmiş ülkeler, yani güçsüz devletler, küreselleşme sürecinde güçlülerin talepleri karşısında sürekli ödün verir bir konuma düşmektedirler. Bölgelerin rekabet edebilirlik olanakları ve konumları da istihdam gibi ekonominin temel alanlarında önemli işlevler görmektedir. İşsizliğin gelişmiş yörelerde daha az oluşu, az gelişmiş yörelerde eğitilmiş işgücünün buraları terk etmelerine de neden olmaktadır. Bu ortamda ulusal devletler, bölgelerarası farklılığın yaratmış olduğu işsizlik gibi temel sorunlara çözüm bulmak için yoğun çaba gösterirken; diğer yandan da artan uluslararası rekabete uyumda üzerlerine düşeni yabancı sermaye lehine yerine getirme gibi bir yükümlülüğün altında ezilmektedirler.

Yine birçok işletme, bölgesel farklılıklar ve devletin izlediği iktisat politikalarını kendi çıkarları yönünde etkileme maksadıyla, devletten ve kamudan birçok taviz istemekte ve bunları elde etmemeleri durumunda, üretimini yurtdışına ya da başka bölgelere kaydırma tehdidinde bulunmaktadır. İşletmeler bu politikalarında, sendikaları da etkisiz bırakacak boyutta, basın yayın dünyasıyla kurdukları yakın iş ağı ile kamuoyu da oluşturabilmektedirler. Bugün Almanya'da yaşanan tablo da budur.

Dünya ekonomisi ile ilgili yayımlanan tüm veriler, Çin ve Japonya ile beraber , AB ve NAFTA ülkelerinin de dünya ekonomisi içindeki paylarını giderek arttıracaklarını gösteriyor. Bu ülke gruplarının dünya ticaret hacmi içindeki payının, istatistiki bir şekilde artıyor olması ile

dünya ekonomisi içindeki ağırlıklarının belirginleşmesi elbette ki önemli sonuçlar doğuracaktır. Biri zenginleşirken diğeri de zenginleşmiyor; dünya ekonomisi içindeki payını yükselten Avrupa aynı zamanda Afrika'nın da dünya ekonomisindeki payını yükseltmiyor ve dünya ekonomisi tüm iddiaların aksine giderek, "küreselleşme" dolayısıyla gerçekleşmesi beklendiği üzere, adilleşmiyor; bilakis adillikten daha da uzaklaşıyor. Ülkeler ve kıtalararası dengesizlik hızla büyüyor ve dünya ticaretinin ulaştığı adaletsizlik had safhayı buluyor.

Dünya ekonomisinde yaşanan bölgeselleşme ve şirketler arası artan uluslararasılaşma olgusu, son yıllarda küreselleşmeye karşı oluşan yeni bir toplumsal muhalefetin güçlenmesine önemli bir zemin oluşturdu. Küresel karşıtlığı dünyada giderek yayılmakta ve toplumsal muhalefet hareketleri içinde ağırlığını her geçen gün hissettirmektedir. Ayrıca bu hareketin içinde yer alanların tamamının ortak noktaları; hangi ulustan, hangi ülkeden veya hangi toplumsal kesimden geldiğine bakılmaksızın, küreselleşmenin olumsuz sonuçları altında ezilmeleri dolayısıyla ortak tepki gösterebilmeleridir. Onlarca ülkeden binlerce farklı örgüt, inisiyatif grubu, çıkar örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve tek tek şahıslardan oluşan bu toplumsal hareket, dünya ekonomisinin daha adil bir düzeye getirilmesi talebinde bulunmaktadır. DTÖ de aynı amaca ulaşma isteğini ifade etmektedir. DTÖ toplantıları dolayısıyla küreselleşme karşıtları tarafından yapılan gösterilerin birçok haklı nedeni vardır. DTÖ'nün "adil bir küresel ticaret sistemi kurmak" için yürüttüğü çabaların olumlu sonuç vermemesi ve küreselleşmenin doğurduğu sonuçların az gelişmiş ve geliştirmekte olan yoksul ülke ve halklarının sırtına yüklendiği sürece, adil bir dünya ticaret düzeninin gerçekleşmesi de mümkün olmayacak bir amaç gibi görülmektedir. Dünya nüfusunun dörtte üçlük bir kısmını oluşturan az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunları çözülmedikçe, dünya refahının adilleşmesi de mümkün değildir. Bundan dolayı da ülkeler, bölgeler ve kıtalararası ekonomik refah zenginler lehine giderek büyümeye devam edecektir. Milyarlarca insanın açlık sınırının altında yaşaması, yeterli beslenememesi, sürdürülen büyüme hedeflerini yakalayamaması gibi nedenler var olduğu sürece yine dünya ekonomisinin adilleşmesi de söz konusu olamayacaktır.

"Dünyada açlık sınırının altında yaşayan 1.2 milyar insan var; fakirlik sınırının altında yaşayanlar 2 milyar civarında. Afrika kıtasının yarısı yoksullukla mücadele ediyor. En zengin 200 kişinin mal varlığı 2,5 milyar kadar insanın ihtiyaç toplamına denk düşüyor. En zengin yüzde 20, üretimin yüzde 86'sına, en fakir yüzde 20 ise yüzde 1'ine sahip. Tek başına New York şehrinin bir gecede kullandığı elektrik bir kıtadakine

eşit olabiliyor. General Motors, Mitsubishi, Ford, GE ve Philip Morris gibi şirketler tek tek çok sayıda ülkeden daha zengin".²¹

Bu tablo karşısında adil bir küresel ticaretten, dünya ekonomisinin küreselleşmesinden ve dünya refahından herkesin faydalandığı sonucu çıkarılabilir mi?

Sonuç

Emek yoğun ülkelerdeki küreselleşmenin etkileri ile, sermaye yoğun üretimin olduğu ülkelerdeki üretimin küreselleşmesinin etkileri benzeşmemektedir. Bundan dolayıdır ki, ekonomik küreselleşme özünde dünya refahını teminat altına alma girişiminden ziyade, her ülkenin ulusal sınırları dışında başlattıkları ve yoğunlaştırdıkları karşılıklı ilişkilerin dünya ekonomisindeki etkinliğini artırma girişimi olarak algılanmalıdır. Böylece, "ulusal hükümetlerin tümü, mevcut sosyal devlet anlayışından az veya çok vazgeçerek, kendisini rekabet gücü yüksek bir ulusal devlet şeklinde inşa etmelidir"²² şeklinde bir sonuç çıkarmak, daha mantıklı gelmektedir. Bundan hareketle; küreselleşmenin yoğunluk derecesinde, ulusların milliyetçiliğini ve ulusal çıkarlarını daha da ön plana çıkarma gibi önemli bir etkisi vardır. Dolayısıyla küreselleşme ulus devletlerin varlığını gereksiz kılmadığı gibi, ulusal devletlerin fonksiyon ve hedeflerini daha da geniş alanlara kaydırarak gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Onun için küreselleşme adına yapılan girişimlerin tümünü, hiç bir ülke kendi ulusal çıkarlarına (Türkiye hariç) tercih etmemektedir. Dolayısıyla küreselleşme; ekonomik, ticari ve siyasi alanlarda ulusal çıkarlardan feragat etmeyi değil, uluslararası rekabete dayanabilecek ve ekonomik kaynakları etkin bir şekilde harekete geçirmede yeni koşullara adapte olabilecek manevra kabiliyeti oluşturmak demektir.

Küreselleşme birçok alanda yaşanan bir süreç olduğu için kesin bir tanımını yapmak da oldukça zordur. Kesin olan şudur: Ciddi akademik ve bilimsel çalışmalar ışığında, dünya ekonomisinin küreselleşmesinin günlük dilde kullanıldığı, siyasi çevrelerce dillendirildiği ve de çıkar örgütlerince ileri sürüldüğü gibi bir olgu ve süreç değildir.

²¹ Yaprak. Özer, "Küresel ve bilinçli vatandaş olmak", 22.12.2005 <http://www.insankaynaklari.com/cn/ContentBody.asp?BodyID=5634> (Ocak 2006).

²² Walter Hanesch, "Der Sozialstaat in der Globalisierung", *Politik und Zeitgeschichte*, No B 49/99, 3 Aralık 1999, s. 3-10.

Summary

There has been a wave of recent scientific publications on globalization. This is due to the fact that radical changes in the global economy have taken place in recent years, which justify the use of the term "globalization" in the sense of a qualitative change in economic and trade relations. However, there is much disagreement about the suitability of the term globalization, because there is no general agreement about the actual extent of the phenomenon and its effects on economic activity. It would be better to refer to these dramatic global changes as the internationalization and regionalization of the global economy.

In international markets, such as the money market and the job market, one can observe rapid globalization. The degree of mobility of the global capital market has increased enormously. This trend is not due to any natural process but rather strategic political action.

Today national governments are directed by their central banks to adhere to strict monetary policy guidelines. Otherwise the risk of exposure to shifting interest rates and currency exchange rates in the global financial market will increase. Today, markets are interconnected world-wide, so that a small change of the interest rate or exchange rate of the national currency in country X, may have a direct effect on global markets. This tight intertwining of global financial markets is also clearly recognizable from the fact that the global economy has been strongly shaken by financial crises like the 1998 Asian financial crisis and a similar financial crisis in Russia. This demonstrates a high degree regionalization and internationalization in global financial markets.

The liberalization of the global capital market rapidly accelerated after the collapse of the Bretton Woods system in the early 1970's. With the Bretton Woods agreement in July 1944, a system of stable, but adjustable, exchange rates was introduced as the basis of the world financial order for the post-war period. The collapse of this system contributed to a substantial acceleration of globalization of global money markets. This process was accompanied by the introduction of modern computer-assisted information and communications technology and by the gradual further deregulation of global financial markets in subsequent decades. The global financial market which emerged has made possible the smooth and rapid transfer of large amounts of money throughout the world.

Other enterprises have also been affected by these trends, being exposed to increased world-wide competition, and now must operate on a global scale. A new type of global enterprise arose which, for example, has its center in country A, its programming in country B, a finan-

cial department in country C, its production in country D, and so on. In this sense, the products of this new type of enterprise cannot be designated as German, British, Turkish or Japanese, but rather as "made in the world."

The technical facility of globalization is represented by the diffusion of new information, communication technologies, and use of computers, without which no enterprise could operate on a world-wide scale. We can say that the liberalization of world trade is due, in substantial measure, to the commercial trade negotiation rounds of the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) since 1948. The deregulation of financial markets, since the 1970's, has also increased competitive pressure on nations and private firms in the international arena.

With the end of Fordist production in developed industrial nations, it is increasingly easy to shift production abroad. Furthermore, it is no longer necessary to locate production in highly industrialized countries to ensure the quality of the products.

While some authors have tried to predict the profile of the dominant enterprise in the future, others point out that there is no specific enterprise within the 100 largest enterprises of the world at present that would correspond to this ideal type. While conversion and production are increasingly internationalized, it is also true that capital structures, the composition of management, and the location of research and development, do not generally conform to this pattern of globalization. The current pattern of world economical development shows that one cannot properly speak about "globalization," in general, but rather, at most, a further internationalization and regionalization of the global economy.

Kaynakça

Akbaş, Özden Umut, "Küreselleşen Dünyada Türkiye: Yerel Lider Küresel Takım Oyuncusu", <http://www.bizimavrupa.com/at.html>, Şubat 2006.

Aktan, Coşkun Can, "Globeleşmenin Tarihsel Gelişimi",

<http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/anasayfa-globallesme.htm> Şubat 2006

Bernhanr von Plate, "Grundelemente der Globalisierung". Globalisierung, Informationen zur politischen Bildung 263, 2.Quartal 1999, s. 3.7.

Bozkurt, Veysel, "Küreselleşme. Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar"; <http://www.isguc.org/vbozkurt1.htm>, Şubat 2006.

Clark, Ian, "Globalization and Fragmentation: International Relations in the Twentieth Century", New York, Oxford Üniversitesi Yayınları, 1999.

Demir, Hüseyin, "Küreselleşme Sürecinde Şirketlerde Birleşme ve Tür Değişirme",

<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem98/kuresellhtm.htm>, (Şubat 2006).

Ertürk, Emin, Ekonomik Entegrasyon Teorisi, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1999.
Fritz Franzmeyer, "Welthandel und Internationale Arbeitsteilung". Globalisierung, Informationen zur politischen Bildung 263, 2.Quartal1999, S.8. 21.

Hanesch, Walter, "Der Sozialstaat in der Globalisierung", *Politik und Zeitgeschichte*, No B 49/99, 3 Aralık 1999.

Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı. Ülke İstatistikleri,

<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi15/ulkeler-gdp%20%202002.xls>

İçduygu, Ahmet ve Keyman, Fuat, "Globalization, Security, and Migration, The Case of Turkey", *Global Governance*, Haziran-Eylül 2000, Cilt 3., No. 6, S.383-398.

Kansu, Işık (Yayına Hazırlayan) Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme, Ankara, İmge Kitabevi-1997

Keyman, Fuat. "Globalleşme Söylemleri ve Türkiye", <http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale5.htm>, Şubat 2006.

McGrew, A.G. et al. "Global Politics": , Birleşik Krallık, Polity, 1992.

Netzwerk von Wirtschaftsförderungsgesellschaften in der Bundesrepublik Deutschland, <http://www.investment-in-germany.de/deutsch/wirtschaft/welthandel1.htm>

Öz, Ersan, "Globalleşme Nedir",

<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/ersan.htm>, Ocak 2006.

Özer, Yaprak, Küresel ve bilinçli vatandaş olmak, 2005 <http://www.insankaynaklari.com/cn/ContentBody.asp?BodyID=5634> Ocak 2006

Ruigrok, Winfried ve Rob van Tulder, The Logic of International Restructuring, Londra/New York Routledge Taylor&Francis Group 1996.

Reich, Robert B., *Die neue Weltwirtschaft. Das Ende der nationalen Ökonomie*, Frankfurt/Viyana, Fischer Taschenbuch 1997

Şenses, Fikret, "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?", 2004, <http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series04/0409.pdf>, Ocak 2006.

Rainer Trinczek, „Es gibt sie, es gibt sie nicht, es gibt sie, es ...“ -Die Globalisierung der Wirtschaft im aktuellen sozialwissenschaftlichen, Rainer Trinczek ve Gert Schmidt (der.), Ökonomische und soziale Herausforderungen am Ende des 20. Jahrhunderts, Baden-Baden, Nomos (Soziale Welt, Sonderband 13) 1999 .s.55-75.

Von Plate, Bernhard. (1999): "Grundelemente der Globalisierung". Globalisierung, Informationen zur politischen Bildung 263, 2.Quartal 1999.s, 3-7.

World Bank, World Development Indicators, 1999.